

BESZÁMOLÓ AZ ÓKORTUDOMÁNYI TÁRSASÁG 2020–2021. ÉVI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

FERENCZI ATTILA

© 2022 Akadémiai Kiadó, Budapest



Az Ókortudományi Társaság működését a 2020/21-es akadémiai évben a világvárvány miatti kényszerű korlátozások határozták meg. Társaságunk az országos rendelkezéseket követve és tagjai egészsége védelmében úgy döntött, hogy 2020 novembere után nem tart felolvasó-üléseket személyes jelenléttel. Korábbi állásfoglalásunkat követve ugyanakkor továbbra is ragaszkodtunk ahhoz az elvhez, hogy a Társaság csak akkor tart felolvasóüléseket, ha azokat legalább részben jelenléti formában lehet megtartani. A tapasztalatok igazolni látszanak ezt a döntést, hiszen az előre meghirdetett tudományos konferenciák, illetve a teljes felsőoktatás kizárólag az online térbe szorult, így tagjainkra amúgy is nagy terhet rótt a kommunikációnak ez a nehezebb formája, és szinte a teljes tudományos szférát az akadémiai év végére bizonyos online-fásultság jellemezte, ezért nem kívántuk ezeket a terheket tovább növelni. Az idei akadémiai év kétségtelenül legfontosabb intézményi szerkezeti változtatását az jelentette, hogy több olyan egyetem is alapítványi tulajdonba került, amelyeken szakmánk számára meghatározóan fontos ókortudományi tanszékek működnek. Az Ókortudományi Társaság ezúton is ki szeretné fejezni reményét, hogy az új működési forma nem fogja veszélyeztetni a jövőben ezeknek a fontos műhelyeknek a munkáját, az egyetemek döntéshozói a jövőben is képesek lesznek átlátni ezek fontosságát a helyi és országos szinten.

Társaságunk a szokásos rendtől eltérve, éppen a vírusfenyegetettség tudatában már 2020 szeptemberében elkezdte az évi szokásos felolvasóüléseket, ugyanezen alkalommal történt meg a 2019/20-as társasági díjak átadása is. Budapesten idén összesen négy ülést tartottunk, szeptemberben – mintegy az előző évet záró májusi ülés pótlásaként – egyetlen előadót hallgattunk meg, az Ábel Jenő emlékéremmel frissen kitüntetett Bodnár M. Istvánt, aki *Testek, mozgások, ábrák* címmel tartott előadást. 2020 októberében Irsay-Nagy Balázs és Gábor Sámuel, novemberében Bajnok Dániel és Kozák Dániel voltak az előadóink.

Vidéki tagozataink életét is ugyanezek a körülmények határozták meg. Debrecenben Kiss Sebestyén tartott előadást Ciceróról, és örömmel nyugtáztuk, hogy sikerült megszervezniük *Az antik nevelés és öröksége* című online-konferenciát tizennégy előadóval 2020 októberében. Pécsi tagozatunk idén is sok munkát fektetett a következő Magyar Ókortudományi Konferencia megszervezésébe. A konferenciára jelentkezett előadók kétharmada egy levélsvavazás során arra szavazott, hogy a rendezvényt ismét halasszák, és majd akkor kerüljön sor rá, amikor valódi találkozások is eredményezhet a rendezvény. Szegedi csoportunk, mely hagyományosan legaktívabb az előadások szervezésében, a nehéz körülmények ellenére idén is több előadással várta az érdeklődő hallgatóságot. 2020. november 27-én: Laura H. Tashman: *Plant Symbology in the Religions of the Ancient Near East*; Dávid Nóra: *Jézus Bibliája? – a holt-tengeri tekercsek és a bibliakutatás*; Székely Melinda: *Bíborban, selyemben – Színek és textíliák az ókori Rómában*; Priskin Gyula: *Játékok az ókori Egyiptomban*; Illés Imre Áron: *Mítosz és történelem*; Ormos Bálint: *„Nálam jó lakomát ehetsz, Fabullus, nemsoká, ha az istenek szeretnek...” – Kulináris ismeretek az ókori Rómából*. 2021 májusában: Illés Imre Áron: *Mítosz és történelem – Thészeusz Krétán* (online előadás).

Nagy örömünkre szolgál, hogy a középiskolás diákoknak szervezett tanulmányi versenyeket az idej nehéz körülmények ellenére is sikerült megszervezni. A pécsi országos középiskolai tanulmányi versenyen közel nyolcszázan vettek részt. Három latin kategória volt (egyik csapatverseny), illetve még egy, amelyikhez nem kellett latintudás. Az Ókortudományi Társaság által szervezett Ábel Jenő Országos Latin Tanulmányi Verseny 2021. február 5-i első, iskolai fordulóján 13 vidéki és 17 budapesti, azaz összesen 30 iskola 327 diákja versenyzett, a döntő fordulóra 24 (10 vidéki és 14 budapesti) iskolából hívtunk be összesen 101 főt.

A beszámoló végén a társaság súlyos és fájdalmas veszteségeiről kell megemlékeznünk. Az elmúlt évben veszítettük el társaságunk egykori elnökét, főtitkárát, felolvasóüléseink elmaradhatatlan látogatóját, Török László akadémikust. Halálával az Ókortudományi Társaságot és az egész magyar ókortudományt, sőt az ókori Egyiptom és Nubia kutatóinak nemzetközi közösségét érte pótolhatatlan veszteség. Hozzászólásainak humora és elegáns kritikája mindig hiányozni fog az Ókortudományi Társaság felolvasóülésein. Megrázta közösségünket azután Scheiber Gábor kollégánk, tagtársunk, társaságunk rendszeres előadójának váratlan és korai halála. Scheiber Gábor 46 éves volt, halálával egy eredményes, sikeres és a jövőre nézve is rendkívül ígéretes pálya szakadt meg. Időrendben haladva harmadik megrázó vesztesége a Társaságnak a magyar ókortudomány ikonikus alakjának, Tegye Imrének a halála. Tegye Imre, akit kiemelkedő munkásságáért a Társaság Ábel Jenő Emlékéremmel tüntetett ki, nemzetközi rangú kutatásai mellett a magyar ókortudomány egyik legnagyobb hatású oktató professzora volt. Társaságunk mellett őrizni fogja Tegye Imre emlékét hálás tanítványainak nagy sokasága.

Az Ókortudományi Társaság választmánya döntött a szokásos díjainak odaítéléséről.

Az Ókortudományi Társaság a legrangosabb elismerését, az Ábel Jenő Emlékérmét a 2020/2021-es akadémiai évben Németh Györgynek ítélte oda. Nehéz feladat Németh György munkásságát röviden méltatni. Életrajzi adatainak, publikációinak és érdemeinek pusztá felsorolása nyilvánvalóan felesleges lenne itt, túl sok időt venne igénybe, és nyilvánvalóan jól ismertek társaságunk tagjai számára, éppen ezért itt most a teljesség igénye nélkül éppen csak a legfontosabbakat villantjuk fel ezek közül. Németh György ókortörténész és klasszika filológus tanulmányait 1975-től végezte az ELTE-n, kezdetben magyar irodalom és történelem, aztán ógörög szakon. Tanult Szilágyi János Györgynél, Komoróczy Géznál, Adamik Tamásnál



és Ritoók Zsigmondnál is, de legnagyobb hatással mégis Hahn István volt rá. Ő maga is nagy hatású és nagyon népszerű tanár lett Budapesten és a Debreceni Egyetemen egyaránt. Előadásain mindig zsúfolásig teltek, illetve telnek a különféle előadótermek, filológia, régészet szakos hallgatók is gyakran éveken keresztül jártak szemináriumaira. Rendszeresen szervezett és szervez tanulmányi kirándulásokat Bécsbe, Athénbe, Rómába, és lelkesedésével sokakat egy életre megfertőzött, még akkor is, ha persze közülük sokan (különféle okokból) nem lettek, illetve nem maradtak az ókortudomány művelői. Akik viszont tanítványainak mondhatják magukat (idehaza és külföldön egyaránt), egy életre hálásak neki mindenféle ösztönzésért, támogatásért, közös publikációkért, doktori témavezetésért, opponensi véleményekért. Nem volt mindig könnyű a tanítványának vagy kollégájának lenni, lehet hogy olykor úgy tűnt, túl sok feladatot bízott rájuk, de kivételes iskolateremtő munkáját jól mutatja, hogy tanítványai/kollégái már a 60. születésnapján egy tanulmánykötettel köszöntötték. Németh György szinte felmérhetetlenül sok és szerteágazó tudományos munkát végzett az oktatás mellett is: jól bizonyítja ezt 440 tételből álló bibliográfiája az MTMT-ben. Számos könyvsorozat és folyóirat (köztük a *Vallástudományi Szemle*, az *ÓKOR*, az *Acta Classica Debreceniensis* vagy épp az *Acta Antiqua*) szerkesztője, szerkesztőbizottsági tagja. 1997-től 2007-ig a Debreceni Egyetem, 2007-től 2021-ig pedig az ELTE ókortörténeti tanszékének vezetője volt. Megalapította a *Hungarian Polis Studies* sorozatot és létrehozta az ELTE-n Magyarország egyetlen Ókortörténeti doktori iskoláját, amelyet mind a mai napig vezet is. Rengeteg helyen fordult meg a világban és öregbítette a magyar ókortudomány hírét: sok epigráfiai konferencia mellett rendszeres vendége, majd professzora a kolozsvári egyetemnek, de Kölnbe, Heidelbergbe és Barcelonába is visszatérően hívták. Amikor, szinte véletlenül, Clermont Ferrandba látogatott, ott olyan kincseket talált, amelyekre korábban senki sem lett figyelmes, és így az epigráfia, papirologia és a társadalomtörténet után máig tartó szoros kapcsolatba került az ókori mágia kutatásával is. Mestereihez hasonlóan ő is rengeteget publikált, a számtalan tanulmány mellett egyik könyvet írta és szerkesztette a másik után, és ráadásul nagyon sokfélélt. Az athéni harminc zsarnokról szóló német monográfia, a rengeteg epigráfiai és társadalomtörténeti munka – így például a *Polisok világa* című kötet mellett – könyvet írt a gyógyító számokról, lefordította, illetve kiadta Sapphó töredékeit, Xenophón és Appianos valamennyi művét. Még egészen fiatalon írt egy ókori témájú verseskötetet, majd mesekönyvet Théseusról, aztán középiskolai és egyetemi tankönyvek és szöveggyűjtemények sora, többek között az *Állam-életrajzok* mellett számos népszerűsítő, ismeretterjesztő munkát például az ókori játékokról vagy az ókortörténeti téveszmékről. Mindezt tudományos igényességgel, alaposan, akár csak azokat a cikkeket, amelyek az *Ókor* vagy a *Rubicon* hasábjain jelentek meg. Számtalan alkalommal szervezett epigráfiai kerekasztalt, különféle konferenciákat, köztük a VII. Magyar Ókortudományi Konferenciát Debrecenben. 1998 óta a barcelonai akadémia levelező tagja, 2000 óta az MTA doktora, a 2010-es években az MTA Ókortörténeti Tudományos Bizottságának elnöke, jelenleg alelnöke. Az Ókortudományi Társaság 1991-ben Révay, 2000-ben Marót Károly díjjal tüntette ki. Munkabírása mellett humora, jókedve és az ókor iránti kíváncsisága, lelkesedése úgy tűnik, kimeríthetetlen; reméljük és kívánjuk, hogy ez maradjon is meg *multos ad annos*.

Az Ókortudományi Társaság a Marót Károly-díjat Schreiber Gábornak ítéli. Schreiber Gábor angol és magyar nyelven megjelent *The Sacred Baboons of Khonsu / Honszu szent páviánjai* című könyve egy kivételes kutató idő előtt véget ért pályafutásának kiemelkedő alkotása. Schreiber Gábornak már korábban is számos, a nemzetközi egiptológia körében méltán elis-



mert könyve jelent meg, így 2008-ban a *The Mortuary Monument of Djehutymes II*, 2015-ben pedig a *The Tomb of Amenhotep* című munkája, amelyekben a thébai 32-es, illetve 61-es számú sír anyagát publikálta a feltárt leletek, valamint a két sír történetének részletes elemzésével. Nagy sikerű munkái közül azonban több szempontból is kiemelkedik a 2020-ban megjelent *The Sacred Baboons of Khonsu* című könyve, amely a szerző tudományterületeket átfogó, lenyűgöző műveltségét tükrözi. Nemcsak régészeti és művészettörténeti, hanem teológiai értekezést is nyújt, miközben egy Ptolemaios-kori egyiptomi család két tagjának pályáivét is megrajzolja, mellyel egy ókori közösség mindennapjaiba nyújt bepillantást. A könyv kiindulópontja már önmagában is komoly eredményeket közöl, az első fejezet ugyanis az ELTE Schreiber Gábor által vezetett egyiptomi expedíciója során, a thébai 400-as számú sírban feltárt Ptolemaios-kori családi temetkezést vizsgálja. A fejezet összetettsége, alaposága és precizitása a szerző régészeti és ásatásvezetői erényeit dicséri. A feltárást végző expedíció vezetőjeként ugyanis megtanította, hogy a legapróbb munkálatokat is csak a legmagasabb szintű minőségi elvárásoknak megfelelően érdemes végezni, a vele együtt dolgozók személyiségébe pedig észrevétlenül lopta be magát a régészeti-kutatói munka iránti alázat és a tiszta, puritán következetesség. Minthogy a sírfelszerelés felirataiból kiderül, hogy a család két tagja, Teósz és Petenephótész egy eddig szinte ismeretlen thébai kultusz szolgálatában állt a karnaki Honszu-templomban, ahol a szent majmok gondozásáért feleltek, a második fejezet a kultusz teológiai hátterét és történetét vizsgálja éppen azzal a szellemiséggel, amellyel Schreiber Gábor egyetemi oktatói munkáját is végezte. A fejezet olvasása a szerző egyiptomi vallásról, történelemről szóló egyetemi előadásaihoz hasonlóan egyedülálló élményt jelent, hiszen – a tőle megszokott módon – a legmélyebb teológiai összefüggések bravúrosan megalkotott, tisztán átlátható szövevényébe kincset jelentő apró részletek vegyülnek, miközben mindezt lehengerlő stílusa és szarkasztikus, finom humora teszi még élvezhetőbbé. A könyvet záró harmadik fejezet az előbbi kettő módszertanának ragyogó vegyülete, amellyel a szerző méltán vált a magyar és nemzetközi egyiptológia elismert alakjává. Emberségét tükröző érzékeny, apró megjegyzései és a legmagasabb szintű tudományos eredmények közzététele által a könyv olvasása különleges élményt jelent mind a kevésbé szakavatottak, mind a téma legkiválóbb ismerői számára. Köszönjük Schreiber Gábornak, hogy a könyv megírásával mindannyiunk számára lehetővé tette, hogy újra és újra elolvassuk felidézhesük mindazt az ajándékot, amellyel pályafutása során a magyar és nemzetközi ókortudományt gazdagította.

Az Ókortudományi Társaság választmányja idén Cser András tagtársunknak, a PPKE BTK Elméleti Nyelvészet Tanszéke egyetemi tanárának, a Nyelvtudományi Kutatóközpont Történeti Nyelvészeti és Uralisztikai Intézete igazgatójának ítélte oda a magas színvonalú latin irodalmi és nyelvészeti kutatásokra adható Lénárd Sándor-díjat *The Phonology of Classical Latin* című könyvéért, amely 2020-ban jelent meg a Wiley-Blackwell kiadónál Oxfordban. Cser András 218 oldalas monográfiája tulajdonképpen az első átfogó, korpuszalapú leírás a klasszikus latin nyelv szinkron szegmentális fonológiájáról, valamint morfológiájának azon aspektusairól, amelyek releváns módon kölcsönhatásba lépnek a nyelv fonológiai szerkezetével. A szerző célja nemcsak az, hogy a legmodernebb fonológiai elméletek alkalmazásával teljes leírást adjon egy holt nyelv fonológiájáról, hanem az is, hogy rámutasson: a feltárt minták és leírt folyamatok, valamint a kapcsolódó kutatási eredmények hogyan járulnak hozzá az elméleti fonológia fejlődéséhez. A munka új elemzéseket tartalmaz a szegmentális jelenségekről, a fonotaktikáról, a fonológiai folyamatokról, az inflexiók morfológiájáról és bizonyos diakrón kérdésekről. A bemutatott elemzések konkrét hipotéziseken alapulnak azzal kapcsolatban,



hogy a klasszikus latinban hogyan épülnek fel a fonológiai reprezentációk, hogyan működnek a fonológiai szabályok; az elemzések eredményei ugyanakkor meg is erősítik a kiinduló hipotéziseket. Elméleti megalapozottsága révén ez a klasszikus latin nyelv fonológiáját tárgyaló munka egyben bőséges nyersanyagot nyújt a fonológia, a morfológia és a történeti nyelvészet mindenkori kutatói számára. Tagtársunk, Cser András ezzel a könyvével hosszú évek kutatómunkáját koronázta meg és hozott ismertséget, sőt dicsőséget nemzetközi szinten is a hazai latin fonológiai kutatásoknak.

A kritikai tevékenységért adható Révay József-díjat az Ókortudományi Társaság a 2020/21-es akadémiai évben Gábor Sámuelnek ítélte oda az *Ókor* 2020-as 19. évfolyamában megjelent recenziójáért, melyben Kocziszky Éva: *Der Schlaf in Kunst und Literatur. Konzepte im Wandel von der Antike zur Moderne* című, 2019-ben a berlini Dietrich Reimer Verlagnál megjelent kötetét méltatja. Természetes, hogy a magyar nyelvű folyóiratokban első sorban a Magyarországon, magyar nyelven megjelent kiadványok méltatásaival találkozunk, sajnos ezekkel is ritkábban, mint szükséges és kívánatos lenne, hiszen a kritika műfajának tudománymetriai kedvezőtlen megítélése már-már e régi és fontos hagyományunk fennmaradását fenyegeti, mégis nagyon fontosnak tartjuk, hogy a magyar ókortudomány nemzetközi beágyazottságának bizonyosságaként jelenjenek meg a magyar folyóiratokban idegen nyelven, külföldön publikált könyvekről is recenziók. Különösen, ha magyar a könyv szerzője. Gábor Sámuel tizenöt hasábos, tehát műfajában rendkívül hosszúnak számító írása nem könyvismertetés, hanem kritika. Kritikai álláspontjának megfogalmazásához láthatólag maga is utánanézett a tárgyi és írott forrásoknak, kézbe vette a felhasznált szakirodalmat, hogy érvelve, pontos adatokkal fogalmazhassa meg véleményét. A kritika olvasói számára az első hasábtól kezdve evidens, hogy szerző és recenzens esetében két eltérő szemlélet, két eltérő szakmai módszertan találkozik, és magas szintű párbeszédük az olvasó számára is megfontolásra méltó, véleménynyilvánításra provokáló kérdéseket tesz fel. Az írás legfőbb erénye, hogy – éppen talán hosszúságának köszönhetően – láthatóvá teszi, megjeleníti azt a szellemi élénkséget, ahogyan a könyv olvasása zajlott, illetve ahogyan egy ilyen típusú értelmező kötetnek az olvasása ideális esetben zajlik. A recenzens nemcsak az ókori témájú fejezetekhez fűződően fogalmaz meg véleményt, hanem a későbbi anyagot vizsgáló, Michelangelóról szóló, vagy a XIX. századi svájci romantikus festő, Johann Heinrich Füssli *Endymion*járól írt fejezetekről is. Gábor Sámuel olyan recenziót írt Kocziszky Éva könyvéről, amely kíméletlenül kritikus, de kritikai megjegyzéseit megismerve nem kevésbé, hanem még sokkal inkább kedvet érzünk arra, hogy Kocziszky Éva intellektuálisan izgalmas, igényes munkáját elolvassuk.

A kiemelkedő teljesítményt nyújtó középiskolai latintanárok munkájának elismerésére alapított Faludi Szilárd-díjat az Ókortudományi Társaság választmánya ebben az évben a budapesti Jedlik Ányos Gimnázium latin és történelem szakos tanárának, Bérczesné Sidó Andreának ítélte oda. Bérczesné Sidó Andrea 1990 óta tanítja a történelem mellett a latin nyelvet kezdetben a csepeli Jedlik Ányos Gimnáziumban, majd a Szentendrei Református Gimnáziumban, majd onnan 2018-ban egykori alma materébe visszatérve ismét a Jedlik Ányos Gimnáziumban. Ugyan már korábbi tanári tevékenysége során is voltak OKTV-n továbbjutó, illetve az Ábel Jenő Versenyen részt vevő diákjai, továbbá az ELTE latin szakára sikeres felvételt tevő diákjai is, mégis a legutóbbi, csepeli tanári évek hozták meg számára a látványosabb tanári sikereket. A Jedlikben Bérczesné Sidó Andrea a latin örökségünk tantárgy tanítása során érdeklődőnek mutakozó tanítványokat külön foglalkozás keretében készítette és készíti fel különböző versenyekre. Tanítványai indultak többek között a pécsi Hyperión Országos



Tanulmányi Versenyen, a Minores kategóriában, ketten döntőbe is jutottak ebben az évben, és egyikük 4. helyezést ért el. Volt olyan diákja is, aki a szegedi Horváth István Károly Ókortudományi és Latin Nyelvi Versenyen ért el 9. helyezést 2019-ben. Ugyanő Társaságunk Ábel Jenőről elnevezett latinversenyén is indult több alkalommal, és egy tavalyi 8. helyezés után ebben a tanévben már *első* helyezést ért el a Minores kategóriában. E díj odaítélésekor Társaságunk Bérczesné Sidó Andrea eredményes oktatói és tehetséggondozói tevékenységét díjazva egyben reményteljes köszönetét fejezi ki a budapesti, csepeli Jedlik Ányos Gimnáziumnak is, hogy oktatási programjában – a nem mindig kedvező körülmények ellenére – a latin nyelv és kultúra tanításának továbbra is helyet és lehetőséget biztosít.

